

Максютов А.О. к.п.н.

Пінчук О.Я. магістрант

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини*

e-mail: andriy.maksyutov@udpu.edu.ua

ГЕОКУЛЬТУРНА РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ СВІТУ

«Культура» і «цивілізація» – поняття, широко вживані і в науково-публіцистичній літературі, і в повсякденному житті. У самому широкому сенсі під культурою розуміють все те, що створено людьми в процесі фізичної та розумової праці (з підрозділом на матеріальну і духовну культуру). Поняття «цивілізація» іноді вважають синонімом поняття «культура», але, мабуть, частіше в нього вкладають дещо більш широкий зміст [1, с. 126].

Вивченням територіальної диференціації культури і релігій та окремих її компонентів – способу життя і традицій населення, елементів матеріальної і духовної культури, культурної спадщини попередніх поколінь займається географія культури та релігій. Оскільки ж культура відображає не тільки зв'язок часів, а й сучасну національно-етнічну різноманітність і своєрідність світу, то цілком природно виникає і питання розподілу світу на культурні регіони.

Через згадану термінологічну незавершеність такі культурні регіони часто називають по-різному. Наприклад, в етнології широко використовується поняття історико-культурні або історико-етнографічні області, у населення яких завдяки спільному соціально-економічному розвитку, склалися подібні культурно-побутові риси. У етнографії сформувалися уявлення про господарсько-культурні типи, під якими розуміють певні комплекси господарства і культури, які історично складаються у різних народів, що перебувають на близьких рівнях соціально-економічного розвитку і мешкають в подібних природно-географічних умовах. У географії культури та релігій теж зазвичай використовують

поняття культурний або історико-культурний, цивілізаційний регіон, хоча ці терміни ще недостатньо устоялися.

Дослідження культурних регіонів, фактично розпочате ще Геродотом і було продовжено багатьма вченими давнини, середніх віків, нового і новітнього часу. На ранніх стадіях формування локальних цивілізацій кордони таких регіонів звичайно збігалися з фізико-географічними кордонами, обмежуючи ареал поширення тієї чи іншої етнічної спільності. У міру розвитку цивілізацій, початку великих переселень народів, а потім і масових міграцій населення, формування регіональних і тим більше глобальних зв'язків, фізико-географічні кордони втратили колишнє визначальне значення, хоча в багатьох випадках вони ще продовжують зберігати роль важливих етнічних кордонів.

Сітки культурного районування світу сильно розрізняються за ступенем своєї диференціації. Сама генералізована з них зводиться до виділення західного і східного культурних або цивілізаційних регіонів. Кілька більш диференційованих регіоналізацій ґрунтується на виділенні західного або християнського, китайсько-конфуціанського, індо-буддійського і арабомусульманського культурних цивілізаційних регіонів. Американський політолог С. Хантінгтон запропонував виділяти вісім подібних регіонів: західний або християнсько-католицький, слов'янсько-православний, ісламський, конфуціанський, індуїстський, японський, латиноамериканський та африканський – перші шість за релігійною, а останні два за географічною ознакою [3, с. 557]. Культурно-історичне районування, офіційно застосовується ООН (ЮНЕСКО), при якому в якості головних регіонів розглядають європейський, арабомусульманський, індійський, далекосхідний, тропічно-африканський, північноамериканський і латиноамериканський.

Наприклад, регіони Західної Європи, Східної Азії та Російсько-Євразійський, на його думку, в основному «варилися» у власних регіональних «котлах». Північноамериканський і Австралійський регіони –

переважно переселенські, «відбрунькувалися» від Західної Європи і стали різновидами і продуктами британської цивілізації. Регіон Латинської Америки сформувався в результаті складного і нерівномірного поєднання кількох культур – традиційних індіанських, європейських, африканських, сучасних північноамериканських. Два азіатських регіони – Південна і Південно-Східна Азія – і на даний час продовжують розвивати свою самобутність. Середній Схід і Північна Африка – регіон зародження і абсолютного панування мусульманства, що сформувався в основному завдяки внутрішньорегіональним процесам. А Африка на південь від Сахари – це найбільш відсталіший і відсталий регіон світу, найбільш спустошений колоніалізмом протягом останніх століть. В якості окремого макрорегіону вчений виділяє Центрально-Східну Європу.

Прикладом ще більш дрібного культурно-цивілізаційного районування може служити районування, яке запропонував англійський історик і соціолог А. Тойнбі. Він висунув теорію, відповідно до якої регіони змінюють один одного і проходять послідовні стадії: виникнення, зростання, надлому і розкладання. Всього А. Тойнбі виділив 21 цивілізацію, серед яких західна, візантійська, російська, китайська, арабська, індійська, мексиканська і деякі інші. Крім того, він позначив ще чотири цивілізації, які, на його думку, зупинилися в своєму розвитку, і п'ять «мертвонароджених» цивілізацій [2, с. 501].

Але саму диференційовану сітку культурно-цивілізаційного районування запропонував на географ Л. Кріщонас. Він виділив 13 так званих цивілізаційних світів, що підрозділяються на 38 геоісторичних районів. При цьому до розряду цивілізаційних світів він відніс: 1) Південну Азію; 2) Індокитай і острівну Азію; 3) Східну Азію; 4) Центральну Азію; 5) Середній Схід і Кавказ; 6) Близький Схід і Північну Африку; 7) Передню Азію і Балкани; 8) Східну Європу; 9) Західну Європу; 10) Далекий Схід Євразії; 11) Латинську Америку; 12) Англо-Саксонську Америку; 13) Африку на південь від Сахари [4].

У вітчизняній навчальній літературі до виділення культурних регіонів світу вдаються досить рідко, воліючи звичайне його членування на частини світу, материки, природні та економічні регіони і субрегіони. Але в західній навчальній літературі виділення культурних регіонів є загальновизнаним. У всіх країнознавчих підручниках географії світ поділяється саме на такі регіони, хоча самі їх сітки автори конструюють значною мірою по-різному. Проте фактично завжди або майже завжди виділяють Англо-Америку, Латинську Америку, Африку на південь від Сахари, а Північну Африку об'єднують в один культурний регіон з Південно-Західною Азією. Але в районуванні Європи та решти Азії різночитань залишається ще багато.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1020 с.
2. Тойнбі А. Дослідження історії / А. Тойнбі. – К. : Основи, 1995. – 614 с.
3. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603с.
4. Доповідь про світовий розвиток 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/worlddev2011.pdf>.